

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Тетяна СИМОНЕНКО

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Провідним завданням вітчизняної лінгводидактики є забезпечення становлення та розвитку в загальноосвітній школі національно свідомої **мовної особистості** — людини, що має досконалі лінгвістичні знання з мови в поєднанні з її національними особливостями, володіє високим рівнем комунікативних умінь; це людина, що любить і поважає мову свого народу, яка є для неї еством, частиною світогляду та світосприйняття.

Формування і розвиток мовної особистості значною мірою залежать від соціальних умов.

Соціальні умови (політичний стан суспільства, рівень його економіки та культури) не є сталими, вони постійно знаходяться в діалектичному рухові. Кожна особистість під впливом соціальних змін пристосовується до навколишнього світу.

Будь-які зміни в суспільстві не можуть відбуватися без мови, яка є головним знаряддям соціологізації — перетворення істоти в соціума, у члена суспільства. Взагалі неможливо уявити існування людини, народу, нації без мови, оскільки "кожна людина й ціла нація не може ні формуватися, ні існувати без мови, тому що мова забезпечує єдність, функціонування й розвиток народу в просторовому, часовому й інших вимірах" [1, 4].

У своєму розвитку людство пройшло низку форм об'єднання у спільноти: рід, сім'я, народність, нація. На кожному з цих етапів мова забезпечувала цілісність спільноти, була засобом передачі набутого досвіду в пізнанні світу, ставала одним із основних об'єднуючих факторів під час утворення суспільства вищого рівня. Для єдності народу значення мови — зразу за значимістю крові. Адже для життя людського суспільства після генетичного коду (генна пам'ять) найбільше значення має мовний код (соціальна пам'ять) — збереження інформації. "Існує більш живе свідчення про народи, ніж кості, зброя, могили, — це мова", — писав Я.Грімм [1, 45–46].

Мова є надбанням суспільства, і вона можлива лише в суспільстві. Мовна здатність людини пов'язує її з навколишнім світом. Саме завдяки мові впорядковуються стосунки людини до предметів та явищ, до себе та довкілля.

Упевнено можна сказати, що всі економічні, політичні зміни, які відбуваються в суспільстві (в Україні), впливають на зміни, розвиток у мовній сфері, а отже, мають вплив на становлення та існування національно-мовної особистості.

Українська мова, що є невіддільною ознакою самої нації, одним з найістотніших чинників її самовиявлення і світосприйняття, важливим показником її життєздатності, належить до тих національних мов, які в минулому зазнавали жорстокого гноблення, починаючи від Петра I й закінчуючи радянським часом. Упродовж століть наша рідна мова жила в імперському світі заборон і принижень. Її офіційно не визнавали, оголошували придуманою австрійцями, уважали діалектом російської чи польської, дивилися, як на "хлопську", призначену тільки для "домашнього вжитку". Таке ставлення до мови негативно вплинуло як на її розвиток та існування, так і на існування української мовної особистості.

До зниження престижу рідної мови серед корінного населення призвела й десоналізація українських міст. Відомий український соціолінгвіст А.Баскаков писав, що велика концентрація в містах російського населення "гальмували розвиток суспільних функцій національних літературних мов" [2]. Подібні заходи призвели до звуження функціонування української мови в суспільстві, до того, що самі українці почали цуратися української мови,

серед населення України виробився певний україномовний нігілізм, а байдужість до мови стала причиною незнання її не тільки батьками, але й дітьми.

Робота над формуванням національно-мовної особистості в школах України неодмінно сприятиме піднесенню національної свідомості, що є дуже важливим фактором для існування українців як нації. Розвиток мовної особистості залежить і від рівня її розвитку освіти, саме вона повинна вплинути на загальне, суспільно-політичне, економічне та соціально-культурне становлення суспільства.

Мовна освіта в Україні має складну й давню історію. Ще починаючи із часів Київської Русі, такі відомі просвітителі, як Ярослав Мудрий, Іларіон Великий, Володимир Мономах, започаткували просвітительство рідною мовою. Продовжили їх справу братські школи, інтелектуали Києво-Могилянської академії. Саме Києво-Могилянська академія була центром науки і культури всієї Європи, а це свідчить про високий рівень освіти в Україні.

І.Огієнко писав, що "17 ст. стало золотим віком нашого письменства. Ті, що відвідували Україну в давні часи, дивувалися нашим землякам, їх обізнаності з різних наук, зокрема риторики, філософії, логіки" [3].

Сьогодні, на межі двох тисячоліть, рівень освіти — це світовий рівень країни. Освіта в сучасних умовах є тим ресурсом, якому належить вплинути на розвиток суспільства у таких напрямках: економічному, культурному, політичному. Кожний член нашої держави на різних етапах навчання має змогу отримати й необхідну мовну освіту, яка відповідає потребам і рівню розвитку держави, адже сформувати національно-мовну особистість неможливо без оволодіння нею унормованих особливостей рідної мови (наприклад, на фонетичному рівні — нормативної постановки наголосу; на лексичному рівні — використання в мовленні власне українських слів (*гребувати, причілок, майорить, бовваніс, швець, мереживо, очерет, криниця, блакитний*); на граматичному — користуватися під час мовлення складними граматичними та синтаксичними конструкціями).

Вагомий соціальний аспект для формування мовної особистості пов'язаний із виникненням та розвитком української мови, оскільки цей процес тісно поєднаний із розвитком суспільства, а мова обслуговує людей як соціальних осіб.

Розвиток мови відображується і в шедеврах української класичної літератури, авторами яких є відомі корифеї красного письменства: І.Котляревський, Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, Б.Грінченко. Вони своєю творчістю відстоювали оригінальність і неповторність нашої мови. Розквіт мови прослідковується й у творчості сучасних письменників: Л.Костенко, В.Симоненка, Д.Павличка, О.Гончара, Б.Олійника тощо. Не лише глибоконаціональна тематика творів українських прозаїків і поетів спонукає до оволодіння мовою, а й сама багата палітра художнього слова, його виражальні можливості.

Великий вплив на розвиток мовної особистості має авторитет української мови на міжнародній арені. Сьогодні вона звучить в ООН, ЮНЕСКО, в Союзі європейських країн. Визнання української мови на міжнародній арені сприяє підвищенню її соціальної ваги в суспільстві.

На престиж української мови в державі також мали вплив такі фактори: проголошення України самостійною державою; визнання української мови державною; прийняття ряду важливих документів про мову, а саме — Конституції України, де визнається життєдайність і цінність української мови та усіх мов інших народів. (Завдяки цьому важливому документу в Україні створюються реальні умови для поліпшення її функціонування).

Масове вивчення української мови пояснюється не лише важливими соціально-політичними змінами в Україні, а й бажанням самих українців пізнати свою історію, культуру свого народу, його звичаї, традиції, побут. Однією з причин є, без сумніву, й жага до знань, до вивчення мови свого народу.

Основними факторами, що сприяють подоланню всіх труднощів у навчанні української мови, а також пробудження інтересу до неї, є: зрушення свідомості людей, у зв'язку з політичними змінами в Україні; створення на міжнародному рівні нових економічних угод, спрямованих на зростання престижу нашої держави й авторитету її мови; комунікативні потреби людини в різних сферах: виробничій, економічній, культурній.

Отже, українська мова набуває важливої соціальної ваги в наш час, оскільки, оволодівши нею, люди прилучаються до джерел багатой духовності, здобувають можливість розвивати творчі здібності в усіх сферах культурно-освітнього життя, дістають гарантію реалізувати права й свободи в межах української держави, на всіх виборних, державних, виробничих посадах. Узагалі, мова людини — це своєрідний лакмусовий папірець, який виявляє рівень її загальної культури, освіченості, внутрішньої інтелігенції. Плекання високої культури мови — свідчення нашої любові й прив'язаності до рідного слова, поваги до свого народу. Кожна нація повинна берегти й розвивати свою мову як унікальний феномен своєї культури, а стан мови, її здоров'я і визначається рівнем мовної культури суспільства на певному етапі його життя.

Потреби нашої молоді держави вимагають радикального поліпшення мовної підготовки школярів. Це спонукає вчених до пошуку нових методів викладання української мови, створення нових підручників та навчальних посібників.

Велика роль у формуванні національно-мовної особистості належить не тільки ланці освіти, а й громадським організаціям, засобам масової інформації, адже розуміння українцями, і в першу чергу, підрастаючим поколінням, потреби досконалого оволодіння рідною мовою значно розширить можливості її функціонування в державі: це створення нових теле- й радіопередач україномовних каналів про рідну мову, випуск у світ цікавої вітчизняної художньої літератури та перекладів світової класики українською мовою, громадські заходи (музичні фестивалі, творчі зустрічі та вечори), участь в яких без знання рідної мови стане неможливою та нецікавою.

Таким чином, формування національно-мовної особистості багато в чому залежить від соціальних умов. По-перше, тому що мова є суспільним явищем, існує не сама по собі, а в суспільстві, мова розвивається разом із суспільством; по-друге, особистість завжди залежна не тільки від мовного довкілля: сім'ї, школи, засобів інформації, а й врешті — від ставлення до мови всієї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. — Дрогобич. — Відродження, 1994. — С.4-46.
2. Баскаков А.М. Национально-языковые отношения в СССР: состояние и перспективы. — М.: Наука, 1989. — С.45.
3. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. — К., 1918. — С.45.

Мирослава КРИСЬКІВ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВАЄННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Одним із головних завдань вищих навчальних закладів юридичного профілю є розвиток мовної культури майбутніх працівників. Введення курсу "Ділова українська мова" сприяє її розв'язанню.

Основна мета цього курсу полягає в тому, щоб навчити студентів не тільки україномовних термінів, але і спеціальному професійному спілкуванню. Щоб домогтися вирішення цієї проблеми, недостатньо поглиблювати знання, набуті в школі. Тому на практичних заняттях треба не лише ознайомлювати майбутніх юристів з елементами термінознавства для використання їх у різноманітних комунікативних процесах, але й необхідно домагатися їх активної участі у з'ясуванні теоретичного матеріалу і виконанні різноманітних завдань, формувати вміння та навички використання професійної української термінології.

Мовна підготовка студентів-правників повинно спрямовуватись на фахово-практичні інтереси, тому що в майбутньому вони братимуть участь у різних видах правничої діяльності.

У процесі професійної діяльності виникатимуть ті чи інші питання термінологічного і мовно-стилістичного характеру, майбутній юрист має володіти інтонаційно багатим, образним, і різноманітним за лексичним складом та граматичною структурою, бездоганим, всебічно